

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี มีพื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุกรรมพืช¹อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ทางมหาวิทยาลัยได้สนองพระราชดำริ โดยเมื่อวันศุกร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2540 มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี (เดิมเป็นสถาบันราชภัฏรำไพพรรณี) ได้น้อมเกล้าฯ ถวายพื้นที่ป่า 50 ไร่ แต่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เพื่อดำเนินงาน “โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.)” และได้รับพระราชานุญาตให้ดำเนินงานเพื่อสนองพระราชดำริ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม พ.ศ. 2540 ซึ่งมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีได้ดำเนินงานตามแผนแม่บทที่ได้วางกรอบไว้มาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งงานรวบรวมและถ่ายทอดองค์ความรู้ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางชีวภาพ (คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 2558)

พื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีแห่งนี้จัดเป็นผืนป่าอนุรักษ์แห่งเดียวที่ตั้งอยู่ในมหาวิทยาลัย มีลักษณะเป็นป่าดิบชื้นผสมป่าพรุ มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิด จากการศึกษาของชุตานุกุล คุณสุข และพงษ์ชัย ดำรงโรจน์วัฒนา (2559) พบไม้ยืนต้นที่มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางที่ระดับอก (diameter at breast height) มากกว่า 4.5 ซม. จำนวน 56 ชนิด มีความหนาแน่น 246 ± 67 ต้น/ไร่ ต้นไม้ประมาณร้อยละ 50 มีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางน้อยกว่า 10 ซม. มีร่องรอยการถูกตัดฟันจากในอดีต สำหรับต้นไม้ขนาดใหญ่ที่พบได้ในป่า เช่น กระจับปี่ กระจับปี่ มะเดื่อ แต้วขาว เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพืชสมุนไพรหลากหลายชนิด เช่น รวงจืด ธรณีสาร เหงือกปลาหมอ ไพล อัญชัน ว่านต่าง ๆ เป็นต้น

พื้นที่ปกปักฯ มีความเขียวชอุ่มตลอดทั้งปีตามลักษณะของป่าไม่ผลัดใบ มีน้ำท่วมขังบางบริเวณโดยเฉพาะทางด้านทิศตะวันตก และมีบ่อน้ำและเส้นทางน้ำเชื่อมต่อบ่อน้ำทางทิศตะวันออก และตะวันตกเข้าด้วยกัน ทำให้พื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นแหล่งรองรับน้ำจืดขนาดใหญ่เมื่อมีฝนตก นอกจากนี้มีเศษซากอินทรีย์วัตถุต่าง ๆ ร่วงหล่นทับถมอย่างหนาแน่นและเกิดการสลายตัวของเศษซากอินทรีย์ (ชุตานุกุล คุณสุข และคณะ, 2554) ป่าแห่งนี้จึงมีความสำคัญต่อการหมุนเวียนน้ำและสารต่าง ๆ

ในพื้นที่ปกปักฯ มีการจัดสรรพื้นที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น บ้านพอเพียง เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซุ้มไม้เลื้อย แปลงเพาะกล้าไม้ อ่างเก็บน้ำ เป็นต้น นอกจากนี้มีบางบริเวณที่มีลักษณะเป็นสนามหญ้าและมีกอไผ่ขนาดใหญ่ ทำให้มีความหลากหลายของแหล่งอาศัย (habitat) จึงมีความเหมาะสมสำหรับสิ่งมีชีวิตนานาชนิด ในขณะที่บริเวณโดยรอบมีกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ โดยทางทิศ

---

¹ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) มีการใช้ชื่อเรียกพื้นที่ป่าแห่งนี้ว่า “ป่าปกปักทรัพยากร” แต่ในเอกสารข้อเสนอโครงการ ผู้วิจัยได้ใช้คำว่า “พื้นที่ปกปักพันธุกรรมพืช” และไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นผู้วิจัยจึงใช้ชื่อนี้ตลอดเอกสาร ยกเว้นในบางตำแหน่งที่ต้องการเน้นย้ำถึงความเกี่ยวข้องกับโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี (อพ.สธ.) ผู้วิจัยจะเขียนว่า “พื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุกรรมอันเนื่องมาจากพระราชดำริ”

เหนือและทิศใต้มีการก่อสร้างอาคารขนาดใหญ่ ทิศตะวันตกเป็นที่ตั้งของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นที่ตั้งของบัณฑิตวิทยาลัย ทิศตะวันตกเฉียงใต้เป็นที่ตั้งของคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม และทิศตะวันออกเป็นบ้านพักของอาจารย์ ทำให้ป่าปกปักฯ เป็นแหล่งหลบภัยของสิ่งมีชีวิตจากการรบกวนต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี

จากสภาพป่าข้างต้นและการรบกวน การอนุรักษ์พื้นที่ห้วยอมป่าในมหาวิทยาลัยแห่งนี้เหมาะสมจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นแหล่งรวบรวมพันธุ์กรรมพืชและสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ๆ ทั้งนี้จากการศึกษาที่ผ่านมา (ชุตานา คุณสุข และพงษ์ชัย ดำรงโรจน์วัฒนา, 2558) พบว่า พื้นที่ป่าแห่งนี้สามารถรองรับจำนวนชนิดนกมากถึง 29 วงศ์ 52 สกุล 71 ชนิด โดยมีทั้งนกประจำถิ่น นกอพยพ นกอพยพผ่าน และนกอพยพมาทำรังวางไข่ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของสัตว์กลุ่มนก แต่อย่างไรก็ตาม การศึกษาเพียงช่วงสั้น ๆ อาจยังได้ข้อมูลไม่สมบูรณ์และขาดข้อมูลด้านการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชนิดตามลักษณะที่อยู่อาศัยแบบต่าง ๆ ซึ่งมีความสำคัญในทางนิเวศ โดยหากนกบางชนิดหายไปอาจทำให้การทำงานของระบบนิเวศเปลี่ยนไป ดังนั้นข้อมูลการเปลี่ยนแปลงของสังคมนกจึงมีความสำคัญในการนำข้อมูลไปใช้ประกอบการวางแผนการจัดการพื้นที่ เพื่ออนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของนกในพื้นที่ป่ากลางสถานศึกษาแห่งนี้ ตลอดจนสามารถใช้เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการวางแผนการจัดการทรัพยากรนกในพื้นที่ใกล้เคียงในระยะยาวได้ ดังนั้นจึงเป็นที่มาของการศึกษาในครั้งนี้เกี่ยวกับการติดตามสังคมนกในป่าปกปักฯ ในระยะเวลา 3 ปี โดยมีคำถามวิจัย 2 ข้อ ได้แก่

- 1) ความหลากหลายชนิดของนกมีมากกว่าที่เคยศึกษาหรือไม่ และ
- 2) มีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชนิดนกในพื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชฯ เมื่อเวลาผ่านไปหรือไม่ อย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ศึกษาความหลากหลายชนิดและการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของชนิดนกที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1.3 ประโยชน์ของการวิจัย

1. ข้อมูลประกอบการวางแผนการจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุ์กรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี เพื่อประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ
2. ข้อมูลนกในพื้นที่ สำหรับใช้ประกอบการเรียนการสอน ของนักศึกษาในรายวิชาชีววิทยา 1, นิเวศวิทยาและสัตววิทยา ของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนรายวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ

3. ผลการวิจัยได้เผยแพร่ในหนังสือ “ปกปักฯ รักษ์นก” เพื่อสนองพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ภายใต้โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา ตัวแปร: ติดตามการเปลี่ยนแปลงชนิดของนกในพื้นที่ศึกษา โดยใช้ข้อมูลต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 3 ปี ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 ถึง กันยายน 2560
2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง: กลุ่มประชากรนกในพื้นที่ศึกษา สํารวจแบบกำหนดจุดนับ (point count)
3. ขอบเขตด้านสถานที่ทำการวิจัย: ศึกษาในพื้นที่ป่าอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี
4. ขอบเขตด้านระยะเวลา: งานวิจัยต่อเนื่องจากงานวิจัยก่อนหน้า (ชุตานา คุณสุข และพงษ์ชัย ดำรงโรจน์วัฒนา, 2558: 10 เดือน) โดยงานวิจัยนี้เริ่มดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่เดือนตุลาคม 2557 - กันยายน 2560

1.5 กรอบแนวความคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาทางนิเวศวิทยาในระดับสังคมชีวิต (Community Ecology) โดยใช้หลักการสำรวจแบบ point count ต่อเนื่องจากการศึกษาที่ผ่านมา โดยศึกษาครอบคลุมทุกฤดูกาล เพื่อให้ได้ข้อมูลทั้งนกประจำถิ่นและนกอพยพ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงชนิดนกในพื้นที่ศึกษา

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี